

Голові спеціалізованої
вченої ради К 26.891.02
Інституту підготовки кадрів державної
служби зайнятості України
д.держ.упр., професору
Р.В.Войтович

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата наук з державного управління **Твердохліба Олександра Степановича** на дисертацію **Марковець Вікторії Миколаївни** “*Управлінські засади формування політичної культури особистості*”, подану до захисту в спеціалізовану вчену раду К 26.891.02 Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління

Ступінь актуальності обраної теми дослідження. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується постійними трансформаційними змінами, що стосуються всіх сфер людської діяльності – соціально-політичної, економічної, культурної, ідеологічної тощо у світовому масштабі. Відстежувати ці зміни, осмислювати новітні процеси, інтегруватися в них або пристосовуватися до нових реалій важливо як у науковому, так і в практичному аспектах.

З урахуванням означених процесів актуалізуються питання, пов’язані з розвитком й удосконаленням окремих галузей і сфер державного управління, однією зі складових якого виступає політична культура особистості, що спроможна відповідати новітнім вимогам і викликам, які постають перед сучасним українським суспільством. Згаданий феномен є органічною складовою загальної культури, що пов’язана із соціальною природою людини.

Політичну культуру особистості зокрема й сучасного українського суспільства загалом можна розглядати в різних аспектах: технологічному, соціальному, освітньому, моральному, правовому, організаційному тощо. Така різнобічність тлумачення поняття зумовлена багатогранністю цього феномена, багатоманітністю наукових підходів та різноманітністю сутнісних характеристик, покладених у його основу. Саме тому дослідження управлінських засад формування політичної культури

особистості є досить актуальною і затребуваною в Україні проблематикою.

Враховуючи недостатній розвиток означеного напрямку наукових досліджень в науці державного управління, слід зазначити, що теоретичне осмислення основних засад та розширення наукової бази у сфері, пов'язаній з формуванням політичної культури особистості, зокрема в аспекті розвитку політичної свідомості та самосвідомості, політичної поведінки особистості в контексті модернізації українського суспільства визначає беззаперечну актуальність теми дисертації, поданої до захисту. Наукове дослідження В.М.Марковець присвячене розв'язанню актуальних питань формування політичної культури особистості, виокремленню управлінських засад формування політичної культури особистості як процесу набуття політичних знань і досвіду, і саме тому з науково-практичної та теоретико-методологічної точок зору представляє значний інтерес.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення та висновки, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими і достовірними, базуються на теоретичних і прикладних розробках вітчизняних і закордонних вчених, відображених в їхніх роботах, і відповідають нормативно встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України щодо такого виду досліджень.

Ступінь обґрунтованості сформульованих автором наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується всебічним аналізом значного переліку нормативно-правових актів та літературних джерел з досліджуваної теми (273 найменування) та використанням комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, спрямованих на отримання об'єктивних і достовірних результатів. Аргументація також доводиться оприлюдненням основних положень дисертації на науково-практичних заходах.

Відповідно до мети дисертаційної роботи здобувачем обґрунтовано та розроблено теоретико-методологічні засади формування політичної культури особистості, виокремлено управлінські засади формування політичної культури особистості, зокрема як процесу набуття політичних знань і досвіду, розвитку політичної свідомості та самосвідомості, політичної поведінки особистості в контексті модернізації українського суспільства. Дисертант детально розглянула основні проблеми, які

потребують ретельного вивчення та наукового осмислення.

Представлена до захисту дисертація за своїм змістом відповідає паспорту спеціальності 25.00.01 – теорія та історія державного управління, а саме такому напрямку досліджень: політика й державне управління; взаємовідносини держави та суспільства, державної влади з політичними партіями, об'єднаннями й організаціями громадян; аналіз державної політики.

Детальний розгляд означеної автором проблематики на рівні наукової проблеми, що конкретизувалася у низці взаємопов'язаних завдань, надав їй можливість в підсумку досягти поставленої мети. Зміст проаналізованої роботи характеризується завершеністю та внутрішньою цілісністю.

У першому розділі *“Теоретико-методологічний аналіз формування політичної культури особистості в умовах модернізації сучасного українського суспільства”* охарактеризовано методологію досліджень політичної культури особистості, обґрунтовано структуру та функції політичної культури особистості, визначено особливості трансформації політичної культури особистості в сучасних умовах суспільного розвитку.

Здобувачем на підставі достовірних даних і власних наукових напрацювань досить аргументовано й обґрунтовано доводиться теза про те, що в умовах політико-культурної трансформації поняття політичної культури особистості носить суперечливий характер, що, своєю чергою, потребує розробки моделі її адаптації до умов кризового суспільства, трансформаційних змін.

На підставі системного аналізу й узагальнення зазначено, що політико-культурна трансформація в умовах сьогодення є частиною системної трансформації українського суспільства, що позначає зміни окремих компонентів політичної культури при збереженні її цілісності як явища та має такі характеристики: безперервність, багатоаспектність, складність і недостатня прогнозованість.

Автор стверджує, що політична культура особистості як складова загальнонаціональної культури є способом функціонування особи у сфері політичних взаємин, який показує досягнутий рівень політичної активності та політичної зрілості суб'єкта, містить культуру ставлення суб'єкта до здійснення політичної влади, культуру виборчого процесу, культуру політичних і громадських інституцій, культуру поведінки особистості,

культуру політичної свідомості й спілкування тощо. Відтак, державно-управлінський аналіз політичної культури особистості передбачає виділення в її структурі низки компонентів: когнітивного, мотивуючого, емоційно-психологічного, ціннісно-орієнтаційного, поведінкового.

У другому розділі *“Структурно-функціональний аналіз політичної культури особистості в Україні: чинники її формування”* проаналізовано генезу становлення політичної культури особистості в Україні, охарактеризовано національну ідею як ключову спрямованість політичної культури особистості, досліджено питання формування національної політичної культури особистості.

Дисертантом доведено тезу про те, що громадянська політична культура особистості є культурою участі й підтримки з прихильним ставленням громадянина до політичної системи держави, збереженням необхідного для стабільного розвитку демократії балансу між активністю і пасивністю громадянина.

Нею охарактеризовано політичну культуру громадянина як вагому складову політичної системи суспільства, показано їх взаємозалежність: політична культура особистості залежить від політичної системи суспільства, а остання характеризується зрілістю політичної культури еліти, політичних лідерів, партійних функціонерів та активістів.

Автор зазначає, що національна ідея є метою, мотивуванням й розумінням діяльності нації, частиною суспільної свідомості громадян. Національна ідея виступає як фундаментальна ідея, за допомогою якої досягається єдність дій різних соціальних груп суспільства; як інтегративний чинник суспільного життя країни; як гласний договір між громадянином і державою про взаємні обов’язки та гарантії, принципи особистісного та суспільного життя; як багатоаспектне, багатогранне поняття, що акумулює фундаментальні цінності та інтереси, які сприяють об’єднанню всіх чи більшості населення країни незалежно від етнічної приналежності, соціального стану в єдину поліетнічну спільноту.

У третьому розділі *“Удосконалення формування політичної культури в умовах сучасних викликів”* розглянуто участь громадян у процесі державотворення та реалізації державної політики як складову політичної культури особистості, здійснено аналіз управлінських аспектів виховання патріотичної особистості в умовах розвитку незалежної держави, запропоновано застосування технологій впливу державної політики на

процес формування політичного виховання молоді.

З огляду на це здобувач констатує, що важливим фактором впливу на політичну соціалізацію є інформатизація суспільства, що потребує розроблення і здійснення ефективної, адекватної вимогам, сучасним викликам державної політики у галузі впровадження інформаційно-комунікативних технологій; розвитку національної інформаційної інфраструктури, електронного урядування та електронної демократії (з урахуванням міжнародного досвіду) та активізації й залучення громадян до вирішення актуальних суспільних питань.

Автор переконана, що в умовах сьогодення потрібною є цілеспрямована державна політика, зорієнтована на створення й утвердження політичної культури, яка б передбачала: утвердження української національної ідеї, обґрунтування національних інтересів України, чітке визначення змісту, шляхів та способів державотворення; утвердження в суспільстві, у політичній діяльності орієнтацій на повагу до людини як найвищої цінності, підвищення дієвості інститутів, що забезпечують реалізацію цієї цінності; орієнтацію не тільки на державу, а й на громадянське суспільство; створення передумов для верховенства права й закону; утвердження в політичних відносинах толерантності, політичного плюралізму; широке використання зарубіжного досвіду впливу держави у формуванні політичної культури, зокрема щодо досягнення громадянської злагоди, політичного консенсусу, компромісів, урахування діяльності політичної опозиції, засобів вирішення різноманітних конфліктів, організації електорального процесу, функціонування урядових і неурядових організацій.

Відтак, здобувач визначає сутність управлінських засад як регуляторів формування політичної культури особистості, які здійснюються: на макрорівні, що дає можливість прищепити індивіду соціально-політичні цінності й виховати якості громадянина-патріота України; на макрорівні, що дає можливість усвідомити світоглядну парадигму, норми та правила співжиття людей; на мегарівні, що дає можливість особистості осмислити зразкові якості поведінки, сучасні стандарти співжиття на основі миру, демократії, взаємоповаги та толерантності.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.
Отримані результати дисертаційної роботи містять елементи наукової

новизни, що має суттєве значення для галузі науки “Державне управління”. Серед найбільш значущих варто виокремити такі:

- розкриття сутності управлінських засад як регуляторів формування політичної культури особистості на трьох рівнях (мікро-, макро- та мегарівні);

- обґрунтування національної ідеї як основи сучасної української політичної культури, яка об’єднує громадян на шляху до спільної мети, що виступає інтегративним чинником суспільного життя, артикулює фундаментальні цінності та інтереси українського суспільства;

- розроблення понять “політична культура особистості”; “політична свідомість”; “громадянськість” в авторському трактуванні, а також визначення взаємовпливу чинників, які розкривають політичну культуру особистості як певну “відповідь” на виклики процесів глобалізації, інформатизації, демократизації інститутів у сучасному українському громадянському суспільстві.

Крім того, науковою новизною характеризуються положення щодо напрямів розвитку політичної культури шляхом розроблення і здійснення ефективної, адекватної сучасним вимогам та викликам державної політики, розвитку електронного врядування та електронної демократії, залучення й активізації громадян у вирішенні актуальних суспільних питань, утвердження в політичних відносинах толерантності, політичного плюралізму, досягнення громадської злагоди, консенсусу, політичних компромісів тощо.

Аналіз змісту та основних наукових положень дисертації підтверджує достовірність та новизну наукових результатів, висновків і рекомендацій автора.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. За темою дисертаційної роботи здобувачем наукового ступеня кандидата наук В.М.Марковець опубліковано 15 наукових праць, зокрема: 4 статті у наукових фахових виданнях України з державного управління, 1 статтю в зарубіжному науковому періодичному виданні, 8 тез у матеріалах науково-практичних конференцій, 2 праці в інших виданнях.

Практичне значення роботи. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні і методологічні положення й висновки, викладені в дисертації, є основою для розв’язання практичних

проблем щодо управлінських засад формування політичної культури особистості й удосконалення цих процесів у практиці державного управління в Україні. Автором запропоновані найбільш актуальні за сучасних умов шляхи та напрями подальшого вдосконалення державної політики в означеній сфері. Довідки про впровадження свідчать про практичну значущість результатів дисертаційної роботи, які використані у практичній діяльності органів державної та місцевої влади, у навчальному процесі та в роботі громадських організацій.

Сформульовані здобувачем у дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані для підвищення якості й ефективності управлінської діяльності у сфері формування політичної культури особистості. Саме тому вони можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях питань, порушених дисертантом, у практичній діяльності органів державної влади всіх рівнів та інститутів громадянського суспільства, при написанні підручників, навчальних посібників, довідкової та методичної літератури, монографій з означених проблем.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до вимог Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами). Ознайомлення з текстом автореферату дає змогу стверджувати, що його зміст повною мірою відображає основні наукові положення і висновки, відображені в дисертації. На підставі аналізу змісту дисертації та автореферату можемо констатувати їх ідентичність.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості науково-теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи, її цілісність та логічне викладення матеріалу, необхідно звернути увагу на окремі зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи В.М.Марковець.

1. Дискусійною вважаємо тезу здобувача про те, що найбільш ефективними механізмами сприяння формуванню у громадянина відчуття обов'язку перед суспільством (державою, нацією, країною) виступають саме виховання і пропаганда (підрозділ 2.3), що до певної міри звужує

уявлення про державно-управлінські інструменти й особливості формування політичної культури особистості як протягом історичної суспільної еволюції, так і в сучасних умовах суспільного розвитку, адже з тексту роботи випливає, що перше зводиться до процесу й практики засвоєння індивідумом загальноприйнятих норм поведінки, тоді як друге – до поширення в суспільстві певного роду інформації та даних з метою впливу на суспільну думку та формування в окремих індивідумів або їх соціальних груп певного світогляду.

2. Дисертант зазначає, що дослідження політичної культури особистості в умовах політико-культурної трансформації результує у двох різноспрямованих векторах – по-перше, у потребі свідомої, відповідальної, активної особистості, по-друге, у зростанні тенденції відчуження людини від політичної сфери (підрозділ 3.1), на підставі чого нею виявлено основні чинники, які визначають певну модель політичної культури особистості. Робота виграла б, якщо здобувач структурувала та візуалізувала б цю модель у формі рисунку, таблиці чи схеми, що значно полегшило її сприйняття аудиторією.

3. У дисертації досліджено роль органів державної влади у процесі формування політичної культури особистості, зокрема шляхом виховання патріотичної особистості в умовах розвитку незалежної держави (підрозділ 3.3). На нашу думку, було б доцільно більш докладно проаналізувати наявні проблеми, недоліки та неузгодженості, що виникають у процесі формування й практичної реалізації державної політики у цій сфері, запропонувавши конкретні кроки з оптимізації та вдосконалення цих процедур у практиці діяльності відповідних органів державного управління в Україні.

Водночас вважаємо, що висловлені зауваження та пропозиції мають в основному рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки дисертації, яка в межах визначених мети та завдань є цілісним, ґрунтовним, завершеним дослідженням актуального теоретичного та прикладного завдання сфери державного управління. Переконані, що здобуті дисертантом результати можуть бути використані як теоретико-методологічна основа вдосконалення теоретико-прикладних підходів та управлінських засад формування політичної культури особистості в умовах сьогодення.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку

присудження наукових ступенів. З огляду на актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаємо, що дисертаційна робота Марковець Вікторії Миколаївни “Управлінські засади формування політичної культури особистості” є самостійним, оригінальним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено актуальне завдання щодо обґрунтування та розробки теоретико-методологічних засад формування політичної культури особистості, виокремлення управлінських засад формування політичної культури особистості як процесу набуття політичних знань і досвіду, розвитку політичної свідомості та самосвідомості, політичної поведінки особистості в контексті модернізації українського суспільства, що має суттєве значення для галузі науки “Державне управління”.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота В.М.Марковець відповідає вимогам пункту 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.01 – теорія та історія державного управління.

Офіційний опонент:

доцент кафедри інформаційної політики
та цифрових технологій Національної
академії державного управління
при Президентові України,
к.держ.упр.

О.С.Твердохліб

Учений секретар

Національної академії
державного управління
при Президентові України,
д.держ.упр., професор

А.П.Рачинський